

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**КРИВОРІЗЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
«КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

**Формування
творчої особистості
в умовах компетентнісної освіти**

Збірник наукових праць

Випуск 6

**Кривий Ріг
2013**

3. Кузьмина Н.В. Профессионализация личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : ВШ, 1990. – 118 с.
4. Поташник М.М. Требования к современному уроку: [Учебное пособие] / М.М. Поташник. – М. : Центр педагогического образования, 2011. – 272с.
5. Слостенин В.А. Введение в педагогическую аксиологию: [Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / В.А. Слостенин, Г.И. Чижакова. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 192 с.
6. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів / Л.О. Хомич. – К. : Магістр-S, 1998. – 201 с.

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ РІДНОЇ МОВИ У 3 КЛАСІ

Л. Р. Шпачук, О. В. Власюк

Зasadничі напрями реформи початкової ланки освіти визначають як найважливіше і неминуще завдання школи – давати підростаючому поколінню глибокі й міцні знання основ наук, виробляти на їх основі навички і вміння застосовувати їх на практиці.

Одним із шляхів реалізації окресленого завдання є робота над піднесенням мовної грамотності школярів, зокрема грамотності орфографічної, оскільки «будь-які порушення правил написання ускладнюють спілкування між людьми, негативно впливають на культуру писемного мовлення» [51, с. 276].

Звідси важлива роль вивчення орфографії в школі, вироблення в учнів орфографічних навичок, починаючи з 1 класу (М.Вашуленко, В.Воскресенська, Н.Воскресенська, Н.Деркач, П.Жедек, Г.Коваль, Т.Маркотенко, М.Наумчук, Т.Потоцька, О.Савченко, Т.Тернавська, І.Хом'як, Н.Шкурятяна та ін.), що здійснюється в контексті засвоєння молодшими школярами програмного матеріалу з усіх без винятку мовних розділів.

Такий порядок навчання орфографії має як позитивні, так і негативні сторони. Як позитивні слід відзначити, по-перше, те, що паралельне опрацювання правопису і морфеміки, морфології, фонетики і графіки забезпечує оволодіння учнями різними видами мовного аналізу, необхідного для правильного написання слів з орфограмами. По-друге, учні починають усвідомлювати необхідність глибоких і міцних знань для формування як орфографічної грамотності, так і культури писемного мовлення.

Однак за такої побудови курсу, коли матеріал з орфографії опрацьовується в контексті інших програмних тем, учнями, зазвичай, не сприймається цілісна орфографічна система рідної мови, основні закономірності правопису, а засвоюються ізольовані поняття, правила, написання. Це, без сумніву, спричинює безсистемність знань і вмінь учнів, послаблює їхній інтерес до вивчення правил написання слів, а також гальмує формування у школярів стійких орфографічних навичок.

Щоби мінімізувати об'єктивні перешкоди на шляху опанування молодшими школярами правописними нормами, слід не тільки забезпечити систематичність з правописної роботи, а й створити належні дидактичні умови, з-поміж яких:

–забезпечення лінгводидактичного спрямування уроків, оскільки основою початкового шкільного курсу української мови є мовознавча наука;

–раціональне поєднання на уроках усних і письмових робіт;

–застосування диференційованого та індивідуального підходу до учнів на уроках, що пов'язано з різною підготовкою дітей і різними розумовими можливостями їх;

–використання найбільш дієвих методів і прийомів роботи на уроках;

–забезпечення засвоєння дітьми матеріалу з опорою на чуттєві сприйняття;

–створення позитивної атмосфери на уроці, ситуацій успіху для кожного учня.

Скажімо, опрацьовуючи тему «Вимова та правопис слів з ненаголошеними [e], [и] в коренях, які перевіряються наголосом», систематичну роботу над прищепленням учням навичок грамотного письма доцільно здійснювати за рахунок використання практичного методу – різних видів вправ.

Наприклад:

Вибірково-розподільний диктант

–Випишіть слова у дві колонки: у першу – з чергуванням голосних, у другу – з чергуванням приголосних звуків.

Переходимо лужок –

І на річку, на льодок.

Ми гартуємося змалку,

І дарма, що з вітром сніг, –

Загартованих, щоб знали,

Не збиває вітер з ніг!

І на лузі, і на полі –

Де не глянеш – білий колір!

Це зима нам натрусила

З рукава свого сніжку (А. Познанська).

Хвилинка відпочинку

Яку писати літеру: Е чи Й?

Все важливе в нашій мові.

Ось, приміром, річ така:

"Е" чи "Й" писати в слові –

Часто сумнів виника:

сЕло чи сЙло?

Якщо ясно, та не дуже –

Щоб уникнуть зайвих мук,

Ти під наголос, мій друже.
Зразу став, сумнівний звук:
сЕло – сЕла.
Звук виразно зазвучить,
Як пиcать тебе навчить (Д. Білоус).

Зорово-слуховий диктант

Став хвалитись малий листок:

– Я найкращий на весь лісок!

Брати зелені, я – золотий!

Та де не взявся вітровий,

Як налетів, як зашумів!

Нема в лісочку хвалька-листочка (В. Заєць).

– Чи почули ви слова, де звуки [е], [и] вимовляються не чітко?

– Хто може назвати ці слова?

Щоби забезпечити засвоєння дітьми матеріалу з опорою на чутстві сприйняття, бажано послуговувалися пам'яткою «Перевір себе», «Як дібрати перевірене слово»:

Пам'ятка «Перевір себе»

1. Вимов слово і визнач наголошений склад.
2. Визнач ненаголошений голосний звук.
3. Зміни слово або добери спільнокореневе так, щоб ненаголошений голосний став наголошеним.

4. Якщо під наголосом чуємо [е] – пишемо букву е, якщо [и] – пишемо и.

Вимовляй: оз [е^н] ро; ст [е^н] ши.

Перевір: *озера, степ.*

Пиши: *озеро, степи.*

Пам'ятка «Як дібрати перевірене слово»

1. Зміни слово за зразком: «один – багато» або «багато – один» (*весло – весла, гриби – гриб*).

2. Добери спільнокореневе слово, що містить лише корінь (*медовий – мед; крикливий – крик*).

3. Добери до іменника спільнокореневий прикметник (*темніє – темний*).

На уроці за темою «Вправляння у добір слів для перевірки ненаголошених [е], [и] в коренях», щоби створити позитивну атмосферу на уроці, забезпечити ситуацію успіху для кожного учня, можна організувати самостійну і творчу роботу:

Самостійна робота.

– Запишіть слова у три колонки так, щоб у кожній були тільки споріднені.

Шелест, зерно, легкий, легенько, шелестить, зернистий, легше, шелестіння, зернятко, зернина, зашелестіли, легесенький.

Шелест	Зерно	Легкий
Шелестить	Зернистий	Легенько
Шелестіння	Зернятко	Легше
Зашелестіли	Зернина	Легесенький

– Поставте наголос. Виділіть корінь. (Перевірка.)

–Як ще можна перевірити ненаголошені [е], [и]?

Творча робота.

–За допомогою суфіксів утворіть нові слова.

–Виділіть у словах суфікс. Вставте пропущені букви.

... – в.сокий

... – в.сняний

... –ш.шкарик

... – гл.бокий

... –н.зенько

... – м.дівник

На цьому ж уроці, крім колективної роботи, можна скористатися роботою в парах (на основі вправи №202 підручника) або індивідуальною роботою учнів біля дошки за картками оперативного контролю. У такий спосіб реалізується диференційований та індивідуальний підхід до учнів на уроках, що зумовлено різною якістю підготовки дітей і різними розумовими можливостями їх.

А от розвиткові усного мовлення учнів сприятимуть твори-мініатюри на задані теми, скажімо, твір-мініатюра «Увага! Вогонь», складання якого доцільно організувати за переглядом фільму «Я – сірничок» з подальшим обговоренням:

–Підберіть заголовки.

–Орієнтовний план твору.

–Використовуйте слова для довідок (за вправою №203 підручника).

У лісі

1. Як хороше у лісі.

2. Сірничок – це ворог чи друг?

3. Нерозумна поведінка.

4. Пожежа.

5. Рятуймо ліс.

(Усна розповідь дітей за планом).

Завдання, на зразок розглянутих вище, містять неабиякий виховний потенціал, дозволяють сформулювати в дітей правила поведінки з вогнем, наголосити, що вогонь може бути як другом, так і ворогом.

На уроці за темою «Правопис префіксів роз–,без–» бажано послуговуватися різними методами, прийомами і формами роботи, а також використовувати наочні засоби навчання, як-от: «Схему-опору», підбір малюнків («Що таке добре, що таке погано»).

Належному засвоєнню учнями правопису і вимови префіксів сприяє, як на нашу думку, робота над загадкою, організована в такий спосіб:

Гра «Впіймай слово»

– Відгадайте загадку.

Загадка.

*Двох донечок я маю,
роздягаю їх, вдягаю,
роззуваю і взуваю,
розчісую і вмиваю,
ранесенько піднімаю,
ввечері спати вкладаю.*

Завжди з ними клопіт маю:

їх годую, напуваю –

вони ж їсти не хочуть,

вони ж пити не хочуть –

тільки голову морочать.

А поставлю їх в куток –

вони стоять і ... мовчок!

Що за донечки такі –

вередливі і чудні? (Дяльки).

– Впіймайте слова з префіксами.

(Учитель ще раз читає загадку, а діти плесканням в долоні визначають слова з префіксами).

Щоби ознайомити учнів з правилом уживання апострофа після префіксів, допомогти їм засвоїти правило переносу слів, у яких є апостроф після префіксів, закріпити вміння утворювати слова за допомогою префіксів і разом з тим розвивати зв'язне мовлення молодших школярів, доцільно послуговуватися прислів'ями, таблицею «Апостроф», малюнками пташиних годівниць.

3-поміж вправ стануть у пригоді такі:

1. *Вибірковий диктант.*

–Випишіть слова з префіксами. Позначте префікси.

Робота людину прикрашає. Слово має звучання, а прислів'я прикрасу, Усюди сонце вранці сходить. Гарна розмова скорочує дорогу. Спільна біда здружить.

2. *Хвилинка-цікавинка.*

За ніч сова з'їдає до 15 гризунів.

Одна сім'я синичок знищує за день майже 400 шкідливих комах та різної гусені, що з'їдає листя дерев.

Сім'я горобців за період годівлі одного виводка знищує близько 3 тисяч комах.

3. *Коментоване письмо* (за вправою №276 підручника).

а).Добір заголовка до тексту.

б).Спостереження над виразами, вжитими в переносному значенні.

в).Виписування слів з префіксами (звернути увагу на префікс *розі-*, вжитий для полегшення вимови слова, його милозвучності).

4. *Гра «Продовж рядок».*

Завдання. Продовжіть ряди слів.

Матеріал для гри

У словах *безмежний, безлюдний* префікс *без-*.

Такий же префікс у словах ... .

У словах *розфарбувати, розповідь* префікс *роз-*.

Такий же префікс у словах ... .

У словах *зробити, змолоти* префікс *з-*.

Такий же префікс у словах ... .

У словах *схованка, списати* префікс *с-*.

Такий же префікс у словах ...

У словах *роз'їзд*, *з'їсти* пишеться апостроф після префіксів. Так пишуться і слова ...

Таким чином, забезпечення лінгводидактичного спрямування уроків, раціональне поєднання на уроках усних і письмових робіт, застосування диференційованого та індивідуального підходу до учнів, використання найбільш доцільних для кожного уроку методів, прийомів і форм роботи, що дозволяють створити позитивний емоційний клімат у колективі дітей і створити ситуації успіху для кожного учня, – все це, без сумніву, сприятиме вдосконаленню орфографічної грамотності молодших школярів на уроках рідної мови в 3 класі.

Література

1. Методика навчання української мови в початковій школі: [навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / За наук. ред. М.С. Васьуленка. – К.: Літера ЛТД, 2010. – 364с.
2. Морська Я.Ф. Диктанти в початкових класах/ Я.Ф.Морська, О.А.Малко. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2008. – 56с.
3. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-4 класи. – К.: Поч. школа, 2006. – 432с.
4. Турішева Л.В. Психолого-педагогічні аспекти уроку/ Л.В. Турішева. – Х.: Основа, 2007. – 128с.

ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Н. І. Білоконна, Т. М. Малець

Важливу роль у реалізації завдань, які стоять перед початковою школою покликані виконати уроки з української мови, яка є не лише предметом вивчення, а й інструментом пізнання, засобом інтелектуального розвитку і розвитку мислення школярів. Адже як писав В. Сухомлинський, мова належить до предметів «в яких знання тісно зливаються з уміньми і виявляються насамперед в уміньми» [8, с. 3]. Саме тому треба посилити практичну спрямованість уроків мови. Тема «Текст», що є наскрізною у початковому курсі української мови, потребує уваги. Засвоєння її, на думку провідних методистів (М. Васьуленко, Л. Варзацька, К. Пономарьова, О. Хорошківська та ін.) позитивно впливає на розвиток зв'язного мовлення школярів і розвиток мислення та творчої уяви.

Рівень мовленнєвого розвитку особистості значною мірою зумовлює її інтелектуальний, духовний розвиток, соціальну активність. У зв'язку з цим значної уваги вимагає формування в учнів комунікативних умінь і навичок, пошук успішних шляхів розв'язання даної проблеми. На це й націлена навчальна програма, згідно з якою, робота з розвитку мовлення й мислення молодших школярів повинна здійснюватись під час вивчення всіх тем розділу «Текст» у 2–4 класах.